

Miletics Marcell: Misszióból professzió

Bevezető gondolatok a szociális munka esszenciális elemeinek koncepcionális építkezéséről

Absztrakt

A jelen tanulmányban arra vállalkozom, hogy vázlatosan mutassam be a 19. század második felében az amerikai szociális munka missziójának megjelenését, majd az ebből formálódó professzió koncepcionális elemeinek építkezését. A citált, jellemzően amerikai szerzők választása szintén szűkre szabott, mindazonáltal feltevésem szerint hiteles képet adnak a professzió fogalmi építkezéséről, és megfelelően ábrázolják azt a fejlődési ívet, melyet a misszióból kiinduló, ma már hivatássá, és tudománnyá érett professzió az elmúlt 125 évben bejárt. Mindezen túl olyan kérdésekre is igyekszem válaszolni, mint például a jelenben hol húzódnak a hitbéli és a szakmai alapon történő segítségnyújtás határai, mit jelent a professzionalizmus egy vallási közösségben, vagy egyházon belül végzett szociális munkában, és mi szükséges a spiritualitás mind jobb szakmai integrációjához.

Kulcsszavak: misszió, professzió, esszenciális elemek, spiritualitás

Abstract

In this study, I outline the appearance of the mission of American social work in the second half of the 19th century, and then the construction of the conceptual elements of the profession. The choice of cited, typically American authors is also narrowly tailored, however, in my opinion, they give an authentic picture of the conceptual construction of the profession, and adequately depict the development arc that the profession, which started from the religious charity and has now matured into a profession and a science, has gone through in the last 125 years. In addition to all this, I also try to answer such questions as, for example, where are the boundaries between religious and professional assistance, what does professionalism mean in social work within a religious community or church, and what is needed for a better integration of spirituality into the professional practice.

Key words: mission, profession, essential elements, spirituality

A jelen tanulmányban arra vállalkozom, hogy vázlatosan mutassam be a 19. század második felében az amerikai szociális munka missziójának megjelenését, majd az ebből formálódó professzió koncepcionális elemeinek építkezését, terjedelmi korlátok miatt a teljesség igénye nélkül. A professzió szakmai építkezésében Herriett M. Bartlett által megfogalmazott esszenciális elemek (*értékek – tudás/ismeret - gyakorlat*) szakirodalmi kutatását állítom fókuszba Mary Richmond (1917): *Social Diagnosis*, Virginia Robinson (1930): *Changing Psychology in Social Casework*, Gordon Hamilton (1940): *Theory and Practice of Social Case Work*, Helen Harris Perlman (1957): *Social Casework, A Problem-solving Process*, Herriett M. Bartlett (1970): *The common base of social work practice*, Beulah Roberts Compton és Burt Galaway (1989): *Social Work Processes*, Gerard Egen (2011): *A képzett segítő, a segítés problémamegoldó és lehetőség-kibontakoztató megközelítése*, és Rainer B. Gehrig (2021): *Lelkiség – a teológia és a szociális munka interdiszciplináris találkozásainak esete* című alkotások mentén. A citált, jellemzően amerikai szerzők választása

szintén szűkre szabott, mindazonáltal feltevésem szerint hiteles képet adnak a professzió fogalmi építkezéséről és megfelelően ábrázolják azt a fejlődési ívet, melyet a misszióból kiinduló, ma már hivatássá, és tudománnyá érett professzió az elmúlt 125 évben bejárt. Mind az értékek, mind a tudástartalmak, mind az intervenció fogalmai - mint látni fogjuk - sok helyen fedik egymást, átjárhatóak, egymásból fakadnak és következnek, jelentéstartalmaik szűkülnek és bővülnek, ugyanakkor egymástól jól elkülöníthető korszakok, iskolák sajátos kifejezésformái. E kifejezésformák az adott társadalmi kontextussal, a képzetek alakulásával, és a kliens/szociális munkás szerepeinek változásaival együtt átfogóbb értelmezési keretet adnak, így egy-egy gondolat erejéig is ezekre is kitérek.

Mindezen túl olyan kérdésekre is igyekszem válaszolni, mint például a jelenben hol húzódnak a hitbéli és a szakmai alapon történő segítségnyújtás határai, mit jelent a professzionalizmus egy vallási közösségben, vagy egyházon belül végzett szociális munkában, és mi szükséges a spiritualitás mind jobb szakmai integrációjához.

Módszeremet a vonatkozó irodalmak elemzésén túl a saját hitem és a szociális munka során szerzett tapasztalataim adják.

A szociális munka missziós alapja

A misszió fogalmát itt a hitbéli elkötelezettségből fakadó, karitatív, jószándékú segítségnyújtás szinonimájaként használom, utalva a szegénygondozás hagyományosan egyházi jellegére. A 19. század társadalomfelfogásában a szegénység kezelésének háttérében a *jótekonyság*, a *jószándék* és a *hitbéli elköteleződés* alapértéke, valamint ezzel párhuzamosan a szociáldarwinizmus morális értékítéletéből fakadó *szelekció*, *megszorítás* és a *szegénység bizonyos formáinak büntetése* került centrális pozícióba. A szociáldarwinizmus ideológiájában az érdemtelen/önhibás szegények “maguktól kihálnak, ha a keresztény eszméktől motivált, ámde félreértett felebaráti szeretet életben nem tartja őket” [...] “Az alkalmasoknak kell megadni a lehetőséget az áttörésre, az alkalmatlanoknak arra kell lehetőséget kapniuk, hogy kihaljanak” (MÜLLER, 1998, 73-74). “Voltak olyan közösségek, amelyek dologiakkal támogatták az arra érdemes szegényeiket, és elűzték az érdemtelen semmittevőket és koldusokat, más helyeken dologházakba zárták, és addig dolgoztatták ott őket, amíg el nem ment a kedvük a segélykéréstől. Az egyházak támogatták aktív tagjaikat, ha önhibájukon kívül nehéz helyzetbe kerültek. A polgárháború után ugrásszerűen növekedett a nyomor a háború és a nyolcvanas évek gazdasági válságai nyomán, így fogalmazódott meg az igény, hogy a szétszórtan, különböző kezekben lévő szegény-segélyezést és gondozást egyesíteni kellene, és tudományos alapra kellene helyezni” (MÜLLER, 1998, 74-75. o.).

A szegénysegélyezés és -gondozás egyesítése érdekében *Stephan Humphrey Gurteen* anglikán lelkész 1877-ben Buffalóban alapította meg az első amerikai Charity Organisation Societyt (COS), mely a kor egyik legjelentősebb és a nyugati világban hamar elterjedt intézményhálózatává nőtte ki magát. Alkalmazásukban főleg hitbéli elkötelezettségű női önkéntesek, úgynevezett *baráti látogatók* álltak (JORDAN, 1992a, 120-129), akik a segélykérők körében kérdőíves vizsgálatokat és alapos környezettanulmányokat készítettek, hogy klienseiket az érdemes, vagy az érdemtelen kategóriába sorolják. Legfőbb feladatuk az önhiba keresése és megállapítása volt.

A szegénysegélyezés és -gondozás tudományos módszerének kidolgozására Mary Richmond 1917-ben publikált *Social Diagnosis* című alkotásával vállalkozott. A könyv tükrözi a kor szociáldarwinizmusból táplálkozó felfogását, „hosszú oldalakon keresztül kelti azt a benyomást, mintha a leendő bűnügyi nyomozók részére íródott tankönyv lenne [...] A kérdőívek 40-110 kérdést

tartalmaznak, szerkesztésük professzionális kíváncsiságot tükröz, amely olvasójának beállítottságától függően csodálatot, vagy rémületet kelthet.” (MÜLLER, 1998, 71.o.).

A professzió fogalmainak építkezése

A 19. század végén a korai szociális munkások tudásátadása még *mester-tanítvány* formában történt, ám ez egyre szűkösebbnek bizonyult, és egyre nagyobb igény mutatkozott a *baráti látogatók* képzésére. “Az első képzés 1898-ban indult a New York-i Charity Organisation Society szervezésében *“Filantropikus Munka Nyári Iskolája”* néven” (HEGYESI, 2009, 140.o.). 1915-ben Abraham Flexner a Társadalomtudományi Társaság konferenciáján felszólalásában kétségbe vonta a szociális munka szakmaiságát és egyetemi képzésének szükségességét. “A kritika központi eleme a tudományosság, vagyis a tudományosan megalapozott szakmai tudás hiánya volt” (HEGYESI és TALYIGÁS, 2021, 2.o.). A szakma korai képviselőit Flexner kritikája azonban nem elkedvetlenítette, hanem inspirálta, és “az Egyesült Államokban egymás után alakultak a szociális munkás tanszékek a híres egyetemeken, mint amilyen pl. a Columbia Egyetem New York-ban, a John Hopkins Egyetem Baltimore-ban, a Case Western Reserve Egyetem Clevelendben stb. (HEGYESI, 2009,141.o.), többek között azzal a nem titkolt céllal, hogy a Flexner által hiányolt tudományos elméleti háttér kibontakozhasson.

Ezzel el is érkeztünk központi témánk tárgyalásához, a professzió fogalomépítkezésének vizsgálatához, ahol első választott szerzőnk Mary Richmond (1861-1928), aki 1917-ben publikálta a most nagytitka alá kerülő *Social Diagnosis* című könyvét. “A szakma professzionalizációját ennek a könyvnek a megjelenésétől számítjuk” (HEGYESI, 2009, 148.o.), még akkor is, ha a szociális diagnózis fogalma, tartalma, a kliens és a szociális munkás kapcsolatának orvos-beteg mintázata, és szelektív módszerének végcélja hamar meghaladottá vált. Richmond érdemeit ez nem csorbítja, annál is inkább, mert ő fogalmazza meg először a szociális munka mai napig is érvényes, igen lényeges alapértékét, az *objektivitást*. Érdemei sorában nem hagyhatjuk figyelmen kívül a szociológia tudásbázisának beemelését sem a szociális munka tudásalapjába, Richmond ugyanis egy 2800 esetet feldolgozó önálló kutatást vitt véghez, de kiemelhetjük még a “hatalmas szervezőtevékenység mellett a képzés megindításában játszott szerepét és a szociális esetmunka-módszertan fejlődésére gyakorolt hatását” (SZABÓ, 1999, 15). A tudástartalmak tekintetében Richmond meglehetősen merészen fogalmaz akkor, amikor a szociális munkát “új tudomány”-ként definiálja mely “arra hivatott, hogy segédje legyen az orvostudománynak, az oktatásnak és a jogtudománynak” (RICHMOND, 1917, 26-27). Itt érhető tetten az a tudománytörténeti pillanat, amikor a szociális munka próbál behatolni az akadémiai mezőbe, de még alázat-alapú logikával, ahol elsősorban, mint a fent említett tudományterületek segédjeként kíván tudományos legitimitást szerezni. A szociális diagnózis kétségtelenül a tudományos gondolkodás és a szociológia objektivitását hívta elő az érdemtelen, vagy az önhiba megállapítására. E módszer lényege, hogy először igyekezett a “személy szociális helyzetét és személyiségét a lehető legpontosabban leírni, majd a kritikai vizsgálat, a bizonyítékok egymással történő összehasonlítása, végül mindezek értelmezése és a szociális nehézségek definiálása” (RICHMOND, 1917, 62) képezte a módszer lényegét.

A szociális munka koncepcionális eszköztárában Richmond új fogalmakat is alkotott, úgymint *esetkezelés, első interjú, kórházi szociális munka* stb., melyek alapjaiban, vagy kisebb változtatásokkal ma is a szociális munka tudásbázisának retorikai alapját képezik.

Richmond nem csupán a szociális munka tudásbázisát és fogalomkészletét, hanem annak gyakorlati tevékenységét is maradandóan alapozta meg. Fogalmai szerint a szociális munkás részéről

nélkülözhetetlen a *türelem*, a *leleményesség* és a *találékony*ság, sorai közt azonban a legnagyobb hangsúlyt az *objektivitás* kapta. Ahogy fogalmaz, “két eset között lehet hasonlóság, de ez felületes lehet. Veszélyes az analógiák alapján történő okfejtés [...]. A legnagyobb rizikót a szociális munkás saját beállítódása jelenti, ami megnyilvánulhat az ő személyes és professzionális fogékonyságában és feltételezéseiben” (RICHMOND, 1917, 99-100). Richmond tézisei alapján megállapítható, hogy a korai szociális munkában az objektivitás, mint esszenciális érték, cél és módszer, tudományos követelmény és gyakorlati fogás együtt jelentek meg, így ennek ellenkezőjét, a részrehajlást, az előítéletet, a szubjektív véleményt, és az általánosságban való gondolkodást gátló és a jelenkorban is kerülendő tartalmaknak bélyegezte.

Richmond ma is iránymutató gyakorlati tanácsai után elérkeztünk a következő szerzőkhöz, Virginia Robinsonhoz (1883-1977), aki 1930-ban publikálta a *Changing Psychology in Social Casework* című könyvét. Az itt megfogalmazott érték-tudás-gyakorlat vizsgálata előtt azonban nézzük a kontextust (JORDAN, 1992b, 107-120)! Az első világháború özvegyeket, árvákat és a háborúban megrokkant emberek tömegét hagyta maga után, majd az 1929-ben kitört világgazdasági válság hatalmas munkanélküliséget eredményezett. Ennek következtében a szegénység már nem pusztán a rossz erkölcsi beállítódás vagy helytelen viselkedés mentén, hanem a strukturális, a gazdasági és a társadalmi folyamatok mentén is leírható, értelmezhető lett. A szociáldarwinizmus morális sztenderdjei meglazultak és Richmond szociális diagnózisa, az önhiba megállapítása már egyre kevésbé bizonyult alkalmas módszernek, sokkal inkább bonyolult, nehézkes és ellentmondásos folyamattá vált. Az érdekes és érdemtelen szegénység kategóriái töredezni kezdtek.

Az egyetemi képzések továbbfejlődtek, specializálódtak, a szociális munkások pedig már egyre önállóbban és egyenrangú partnerként kezdtek helyt állni az egyéb segítő szakmák képviselőinek körében. 1923-ban összeült a Milford-konferencia, “mely jelentősen ösztönözte azt, hogy a szociális munka keresse saját, önálló útját és kiszakadjon abból a függőségből, amelyet a társszakmák kiszolgálása jelentett” (SZABÓ, 1999, 21.o.). A Richmond-féle segéd szerep is töredezni kezdett.

A világgazdasági válság után a New Deal egy intenzív gazdasági és társadalmi fejlődést hozott. A kibontakozó professzió ekkor került szembe azzal a problémával, hogy a Sigmund Freud jelentős hatását tükröző pszichoanalitikus vonulat múlt felé forduló, orvos-beteg kapcsolatának patológia-deficit retorikája (diagnosztikus iskola) már nem felelt meg az új társadalmi valóságnak, így a szociális munka új kihívásainak sem. Új megközelítésre volt szükség, melyhez Otto Rank tézisei kész képletet kínáltak. Rank megközelítésében “a segítséget kereső már nem, mint páciens szerepel, hanem mint a segítő szolgáltatást igénybe vevő kliens, akit önexplorációja, önaktivitása, erőfeszítései vezetnek el a pozitív változás felé. A figyelem a jelen felé fordult” (SZABÓ, 1999, 23.o.). Otto Rank “itt és most” fogalmi keretében jött létre a '30-as évek nagy, kibomló változása, a funkcionális iskola, a Pennsylvania University School of Social Work szellemi műhelyében (funkcionális iskola), ahol következő szerzőnk, Virginia Pollard Robinson (1883-1977) 1930-ban könyvet írt *Changing Psychology in Social Casework* címmel.

Alkotása valódi mérföldkő a szociális munka koncepcionális eszköztárának építkezésében, ugyanis elsőként ő emeli be a szociális munka fogalmi repertoárjába a mai napig is céljelölő pszichológiai értékeket, úgymint: *megértés*, *elfogadás*, *tolerancia* és *tisztelet*. A tudástartalmak tekintetében Robinson Richmondra utalva jegyzi, hogy az esetkezelésnek “közeli kapcsolatban kell maradnia a pszichológia, a pszichiátria, az orvostudomány, a pszichoanalízis, és az oktatás tudományos kutatásaival, terápiás erőfeszítéseivel, de sosem kerülhet függő helyzetbe egyetlen fent említett diszciplínától sem” (ROBINSON, 1930, 185. o.). A helyét, szerepét kereső professzió itt veti

le magáról a Richmond által kijelölt alázat-alapú szerepet és ezzel együtt igyekszik egyenrangú félként megjeleníteni az akadémiai mezőben. Teszi mindezt egy újabb, teljes jogú tudományág tudástartalmának alkalmazásával: “az esetmunka a szociológia után a pszichológia fejlődési szakaszába lépett” (183. o.). Robinson szerint amennyiben “az esetmunka elfogadja a becsületes, egyértelmű és nyílt felelősségét a kapcsolatban, akkor terepe lehet a kutatásnak, a kísérletnek, a legfáradhatatlanabb tudományos pontosságnak és a legőszintébb, szüntelen én-tudománynak” (185. o.). Kezd most már körvonalazódni, hogy a szociális munka fogalomépítkezésében nemcsak a más tudományágak releváns eredményeit alkalmazza, hanem igyekszik felépíteni a saját, csak rá jellemző tudástartalmakat is. A saját tudástartalmak építkezésének folyamatában Robinson kijelöli a szociális problémák kezelésének ma is érvényes módszerét: “a nagy problémák kisebb egységekbe történő szétbontását és az ezekkel való hatékony, átfogó foglalkozást” (14. o.), melyet *esszenciális módszerként* definiál. Richmondhoz hasonlóan Robinson is részben vagy egészben ma is használatos új fogalmakat alkot, mint pl.: *szociális terv, esetkezelés, esetfeljegyzés, esetbizottság, esetfelügyelő és esetgondnok*, valamint továbbgondolja az objektivitás fogalmát azzal, hogy arra “a munkásnak a kliens problémájának mély megértésén keresztül minden egyes szituációban tudatosan törekednie kell úgy, hogy leválassza a személyes érdeklődését” (158. o.). A mély megértésén keresztül történő objektív hozzáállás vezet ahhoz a nagyon lényeges új felismeréshez, mely szerint “a szociális munkások ne a viselkedési mintázat, hanem a mentális státusz szerint” (27. o.) tudjanak kliensükről képet alkotni. E felismerés alkalmazása az esetkezelés folyamatában Robinson szerint “már önmagában is terápiás jellegű változást eredményezhet” (183. o.), talán azért is, mert a *megértés, elfogadás, tolerancia és tisztelet* értékei mentén szerveződik.

Robinson citált gondolatait a kliens és a szociális munkás kapcsolatának vizsgálatával és gyakorlati tanácsaival zárjuk. A kapcsolatot Robinson a *tanár-gyerek* szerepekhez hasonlítja, ahol a “helyeslés, dicséret, bátorítás, stimuláció, motiváció, vezetés az általánosan elfogadott eszközei annak, hogy az esetmunkás megkísérelje szervezni a kliens attitűdjét egy konstruktívabb, szociálisan elfogadottabb irányba. A negatív attitűdök helytelenítése, vagy a szemrehányás nem használatosak” (ROBINSON, 1930, 160. o.).

A világgazdasági válság utáni fellendülés és a demokratikus folyamatok erősödésének időszakában a következő választott szerzőnk, Emy Gordon Hamilton (1892-1967), aki 1940-ben publikálta a *Theory and Practice of Social Case Work* című alkotását.

Hamilton a szociális munka értékorientációját a jelenkorban is iránymutató *demokratikus alapértékekkel, demokratikus jogokkal*, valamint *az emberi fejlődés és az emberi élethelyzet jobbításával* egészíti ki. Új értékfogalmait összességében szociális értékeként definiálhatjuk, így a szociológiai, majd a pszichológiai értékek után Hamilton által a szociális értékek is beépültek a professzió koncepcionális eszköztárába.

A tudástartalmak koncepcionális építkezésében Hamilton a professzió *törzstudományaként* tekint az *esetkezelés, a csoportmunka, a közösségi szerveződés, az adminisztráció és a kutatás* tudásbázisaira, de továbbra is fenntartja, hogy “lényeges tudás származik a szociális tudományokból, beleértve a filozófiát és a történelmet, valamint a legközelebb kapcsolódó professziókat, mint az orvostudományt, a jogtudományt és az oktatást (HAMILTON, 1940, 304. o.). A professzió saját és alkalmazott tudásbázisának folyamatos bővülése, illetve a társszakmákkal történő egyenrangú együttműködés hívta életre a szociális munkások egyik lényeges mai munkamódszerét a team-et, mely Hamilton szerint a “multidiszciplináris megközelítés szélesebb körű alkalmazásának kezdete [...], ahol a professzionális gondolkodást meg kell osztani” (142-143. o.). A multidiszciplináris, professzionális gondolkodás megosztott tudástartalmait által az esetkezelés Hamilton értelmezésében

már “pszichoszociális tevékenység” (24. o.), melynek legfőbb célja *a másik ember képessé tétele a saját kapacitásának realizálásában a változás és a növekedés felé* (22. o.). Hamilton ezen a ponton a jelenkori szociális munka egyik talán leglényegesebb, központi tudáselemét a *képessé tételt (empowerment)* fogalmazza meg. Ekként szociális munkát már “humanisztikus professzióként” (24. o.) írja le, melyben az esetkezelés “demokratikus kereteken alapuló professzionális segítő kapcsolat, közös eljárás, ahol a felelősség megosztott, a mások jogai felismertek és a különbségek elfogadottak. Nem az izoláció a cél, hanem a meglévő interakciókon keresztül a szocializált attitűdök és a viselkedés stimulálása” (27. o.). Ebben a fogalmi térben a kliensnek már “joga van arra, hogy kontrollálja az életét, élvezze a személyes és a civil előjogokat, boldogságot és spirituális célokat követhessen az életében, valamint joga van arra, hogy önmaga lehessen, és a döntéseit saját maga hozhassa” (1940, 6. o.). Hamilton fogalmai által a kliens itt haladja meg a Robinson-féle gyermek szerepet, mikor is az önállóság, az aktivitás, a szabad akarat, végső soron az autonómia kiteljesedése egy új minőséggel, a felnőtt szereppel ruházza fel őt. Ez a felnőtt szerep lesz az, mely a professzió esszenciális elemeinek építkezésében, így a továbbiakban citált szerzőink fogalomalkotásaiban is közös alapot biztosít, és egyúttal megnyitja az utat a professzió sajátos jelenkori végcélja, a feleslegessé válás felé. Mindezen túl Hamilton a pszichológiai tudástartalmak, jelesen az *érzések* továbbgondolásával is maradandóan gazdagította a szociális munka tudásalapját, számára már lényeges annak a megértése, hogy “a személy a saját helyzetében, milyen érzéseket táplál. [...] Akkor tudjuk mobilizálni a kliens érzéseit a változás, a növekedés, és a valóság adaptálása felé, ha a professzionális képzésben a pszichológia jelentős szerepet kap” (22-23. o.). Ennek tudatában az esetkezelés módszertana Hamilton által a *bizalom*, a *tolerancia*, és a *titoktartás* jelentéstartamaival is bővül, valamint új elemként a család és a szocializáció szerepét is megjeleníti: “a kliensek gyakran reagálnak az otthon tanult attitűdök szerint” (29. o.). Talán éppen ezért is állítja Hamilton, hogy “nem a kliens a probléma, hanem van a kliens, akinek van egy problémája” (38. o.).

A kliensekkel való foglalkozás gyakorlatában a segítőnek “relaxálnak és barátságosnak kell lennie, éreztetnie kell, hogy kliense szívesen látott” (HAMILTON, 1940, 52. o.). Itt célszerű előhívnia a “bölcsséget, a készségeket és a bátorságot” (43. o.), továbbá “érzelmileg támogatni a klienst, vagy motiválni a változást az attitűdökben és a viselkedésben” (51. o.). Az esetkezelésben megjelenő dilemmák, konfliktusok kezelésében pedig javasolja a kliens saját szavaival történő *kiemelés* és *újrafogalmazás* technikáját, “melyek a probléma további tisztázására vannak hatással” (Hamilton, 1940, 67. o.).

Hamilton könyvének zárógondolata ma is aktuális: “a demokrácia abban az esetben tud túlélni, ha az emberek jóllétén alapul” (HAMILTON, 1940, 306. o.), ezért “a szociális munkás nem lehet pártatlan a személyes, vagy a szociális nyomorúsággal, gonosszággal szemben” (40. o.).

A II. világháború után, a jóléti állam kiteljesedésekor felerősödtek a *demokratikus alapértékek*, majd az *univerzális jogokon alapuló szociális ellátások* meghozták a *szociális biztonság* értékét és a *szociális biztonsághoz való jogot* is. Ebben a társadalmi kontextusban született meg az újabb szakirodalmi mérföldkönek számító mű, Helen Harris Perlman (1906 – 2004) *Social Casework, a Problem-solving Process* című 1957-ben publikált alkotása, mely meghozta a szociális munka elmélete és gyakorlata számára a rég várt, a csak rá jellemző és a tanítható módszertant. Abraham Flexner 1915-ös kritikája Perlman tézisei által váltak meghaladottá.

Perlman, a professzió saját tudásbázisának fejlesztése érdekében mind a diagnosztikus, mind a funkcionális iskolából szakembereket hívott meg azzal, hogy dolgozzanak ki egy új megközelítést. Ezzel indult a szociális munka fejlődéstörténetének harmadik nagy iskolája, a chicagói iskola, ahol megszületett az esetmunka önálló, a professzió saját tudásbázisából fakadó és a mai napig is használt

módszere, a *problémamegoldó-modell*, valamint itt kerültek be a *kliensközpontú megközelítés* és az *én-pszichológia* tézisei a szociális munka elméletébe és gyakorlatába.

A Perlman-féle probléma-megoldó folyamat első szakasza “a probléma tényeinek kiderítése és tisztázása. Ebben a kontextusban a tény lehet bármilyen esemény, mentális vagy fizikai jellemző, szituáció, cselekvés, érzés, bizonyosság, minőség vagy kapcsolat. A tény maga a valóság, mely tapasztalatokban manifesztálódik, vagy bizonyítható. A tények lehetnek objektívek és szubjektívek, ezek létesítik a személy működő realitását” (PERLMAN, 1957, 88.o.). Ezen túl “egyéb források bevonása is szükséges, úgymint más emberek a kliens életében, egyéb szakemberek, akiknek van tudásuk a kliensről, valamint a dokumentumok, a családlátogatás, az iskolai feltételek stb.” (89. o.).

A probléma-megoldó folyamat második fázisa “a tényeken keresztül történő gondolkodásé, mely a már kiderített tények folyamatos tisztázásából származik és azzal szorosan összefonódik” (90. o.). “Ebben a fázisban az a cél, hogy a kliens megértse, hogy valójában mik is az ő problémái, honnan származnak, illetve az ő cselekvése, reakciói hogyan hatnak erre, valamint a problémának milyen különböző jelentései vannak, mert különbség mutatkozik a tényekről és a problémáról, valamint a tényeken és a problémákon keresztül való gondolkodásban” (91. o.).

A problémamegoldó folyamat harmadik szakasza a “választás és a döntés” (PERLMAN, 1957, 95. o.). “A választás arra vonatkozik, hogy milyen problémák megoldásával küzdenénk, és hogyan oldanánk meg ezeket, a döntés pedig arra, hogy kívánunk-e együtt dolgozni. Az esetek többségében 4-5 ülés szükséges, mire a tények tisztázása és a kölcsönös megértés kialakul, valamint az együttműködésre, a probléma-megoldására vonatkozó döntés megszületik” (106. o.).

Az esetkezelő kérdéseinek “az objektív realitás tényeit kell kideríteniük, ezen felül stimulálják a klienst, aki képes arra, hogy ésszerűen, logikusan cselekedjen és gondolkodjon” (PERLMAN, 1957, 159. o.). Kérdései arra vonatkoznak, hogy “a kliens nézzen szembe a tényekkel és ezeknek a rá, valamint a saját jóllétére vonatkozó jelentésével, majd vezetni kell őt a döntés és választás felé, hogy vajon akar-e dolgozni ezen” (156. o.). “Amikor a kliens és az esetmunkás megállapodnak, hogy a kliens segítséget kér az azonosított problémájának kezelésében, akkor egy munkaszerződés lép életbe, és egy folyamatos szakasz kezdődik” (157. o.), ami már maga a problémamegoldás folyamata, a szerződésben rögzített lépések egymás után történő kivitelezése.

Perlman tézisei által a kliens szerepeinek változását is követhetjük. Azon túl, hogy a kliens felnőtt és autonóm, itt már “biológiai, pszichológiai és szociális entitás, aki dinamikus reakcióban van a környezetével” (PERLMAN, 1957, 33. o.). Ebben a dinamikus környezeti reakcióban “szociális szerepei és életfeladatai, erőforrások lehetnek a személyiségének elégtételében és a növekedésében” (24. o.), bár ennek ellenkezője is igaz lehet: “a szociális komfort, a szociális biztonság és a szociális adaptáció csorbulhat akkor, ha a kliens nem tudja hordozni egy vagy több életfeladatát megfelelő elégtétellel és egyensúllyal, ezáltal konfliktus alakulhat ki a között, hogy mit akar tenni és a között, amit tehet” (25. o.). A kliens felfogható továbbá úgy is, mint “pszichikai-pszichológiai-szociális-múlt-jelen-jövő konfiguráció, amit behoz minden élethelyzetbe, melyekkel találkozik” (6. o.). Perlman megfogalmazásában itt egy új fogalmi építőelem, a kliens jövőjét is figyelembe vevő tartalom érhető tetten. Perlman szerint ez azért is lényeges, mert “a személyt kondicionálja a múltja, befolyásolja a jelene, továbbá ugyancsak erősen érinti a jövője” (20. o.).

Perlman téziseiből a szociális munkás szerepének többletjelentése is nyomon követhető: “az esetmunkás gyakran úgy áll a kliens előtt, mint egy társadalmi figura, mint a társadalom, az „ők” képviselője, amit a kliens szeretne magában azonosítani, vagy amitől elutasítják, vagy ahonnan ki lett űzve” (PERLMAN, 1957, 70. o.). Mai fogalmaink szerint a szociális munkás gyakran az egyetlen kapcsolat a külvilággal, aki Perlman meghatározásában már “nem csupán készséges figyelő, hanem

aktív kutató is, aki a tényeket kutatja, majd a nagyon és a kevésbé fontos tényeket segít sorrendbe rakni. Megjegyzései, kérdései kapcsolatban vannak a kliens személyiségével, és a lehetséges megoldásokkal stimulálja a problémáról való gondolkodást” (111. o.). Gyakorlati tevékenysége során “felkínálónak kell lennie, mely lehetőség friss energiával bátorítja fel a klienst, hogy megküzdjön a szociális szituációjával, vagy egy másik látásmódot adjon neki, vagy éppenséggel toleranciát a problémájával kapcsolatban” (38. o.). Perlman szavaival: “azért vagyok, hogy fogadjalak téged, hogy megértsem a nehézségeidet, így segítség lehetek a számodra. Érted vagyok, de nem azért, hogy szeresselek” (71. o.). A professzionális esetkezelő mindössze “egy szimpatikus, becsületes, meleg, tiszteletteljes, előzékeny, udvarias, figyelmes, gondos hozzáállást ajánl fel” (74. o.). Ezzel szemben a “bevonódás, megnehezíti az objektív megfigyelést és gondolkodást” (81. o.). A bevonódás elkerülése érdekében Perlman szerint “a saját érzéseinken folyamatosan dolgoznunk kell egyedül vagy szupervízor segítségével, hogy az a kapcsolat, amit fel tudunk ajánlani, az valóban a kliens jóllétéről szóljon” (82. o.). Ennek eléréséhez először “a most-ról kell beszélni” (116. o.), hogy “a legsürgősebb célt tudjuk elérni” (202. o.). A problémamegoldás teljes folyamatában továbbra is lényeges a kliens érzelmi támogatása, melyben Perlman szerint is “elengedhetetlen a megértés, mely intellektuális és empátikus” (Perlman, 1957, 67. o.). Az én-pszichológia empátia fogalma itt épül be a szociális munka koncepcionális eszköztárába, ahogy új elemként a kommentárok is. Perlman szerint “a kliens érzelmi reakcióját a kommentárokkal gyakran jobban lehet bátorítani, mint a kérdésekkel” (160.o.).

Ezzel Perlman citált téziseinek a végére értünk és áttérnénk Herriett M. Bartlett (1897-1987): *The common base of social work practice* című 1970-ben publikát szerény terjedelmű, ám tanulmányunk szempontjából annál kiemelkedőbb művének elemzésére, illetve a szociális munka esszenciális elemeinek abban megfogalmazott téziseire. De először is, szintén vázlatosan a lássuk a kontextust.

“A háború utáni nagy felvirágzás csúcspontján, az ötvenes évek végén, a hatvanas évek elején Amerikában értetlenül álltak a közemberek és a politikusok azon tények előtt, amelyek azt bizonyították, hogy a világ leggazdagabb országában, amelyik ráadásul megnyerte a háborút, mégpedig úgy, hogy területén nem voltak harcok, még mindig nagy számban élnek szegény emberek” (HEGYESI, 2009, 173. o.). A hatvanas, hetvenes évek társadalmi-politikai mozgásait a Kennedy-érában kibontakozó liberális áramlatok, majd az egyre erőteljesebben megfogalmazódó társadalmi kérdések kiéleződése és a polgárjogi mozgalmak jellemezték. “Amíg a korábbi szociális munka az egyének és családok megsegítésére fókuszált, miközben a változás kulcsát az egyén belső forrásaiban kereste, addig a hangsúly áttevődött a szociálpolitika által felkínált mozgástér kitágítására [...] A szociális munkás itt úgy jelent meg, mint a kliensrendszer, illetve klienscsoportok szükségleteinek, érdekeinek *közvetítője, képviselője* [...], aki *facilitálja* a hiányzó források megteremtését [...] E korszak másik fontos jellemzője a szociális munka radikalizálódása, mely a hetvenes évek elején elsősorban politikai radikalizációként indult, és melynek nyomán “a szociális munka, mint a társadalmi lelkiismeretet ébren tartó politizáló mesterség jelent meg, és részt követelt a szociálpolitika formálásában” (SZABÓ, 1999, 55. o.).

Bartlett szerint “a szociális munkának az olyan különösen időszerű társadalmi hiányokra kell választ adnia, mint amilyen a szegénység, a bűnözés, a városi fejlődés, vagy az egészségügyi és szociális kérdések. A szociális munkások már nem abban érdekeltek, hogy a saját irodáikon belül dolgozzanak, hanem új csatornákat kell keresniük, és új együttműködésekkel kell kialakítaniuk más területekkel, például mérnökökkel, várostervezőkkel, politikatudósokkal, közalkalmazottakkal stb.” (BARTLETT, 1970, 15. o.). A szociális munka itt kilépett az eddigi, hagyományosan a kliens köré

szerveződő köréből, és új együttműködések kialakítása felé indult mindazokkal, akik a széles értelemben vett emberi jóllét megteremtésében érdekeltek lehetnek. Fellépése már professzionális, és új tartalomként *általános* is: “az esetkezelés, a csoportmunka és a közösségszervezés eredeti felfogása szerint három módszer, mint egymástól elválasztott entitás volt azonosítható: így az iskolapadokban esetkezelők, csoportmunkások és közösségszervezők képződtek” (51. o.), és kevés elismerést kapott a gondolat, miszerint ők mind szociális munkások (52. o.). Bartlett *általános szociális munka* fogalma nem csupán azt jelenti, hogy innentől kezdve a szakember bármely célcsoportban (idősek, fiatalok, bűnelkövetők, pszichiátriai betegek, hajléktalan emberek, árvák stb.), bármely módszert (egyéni, csoportos, közösségi) egyaránt képes alkalmazni, hanem azt is, hogy egységes szemléleti keretben képes értelmezni az egyéni és a társadalmi bajokat, tudása általános és tudományosan megalapozott. Ez a gondolat a képzések világát is jelentősen formálta nem csak a tematikában, hanem az elnevezésben is, innentől kezdve számos szociális munka tanszék vette fel megnevezésében az “*általános*” jelzőt.

Bartlett következő, szintén máig ható, és tanulmányunk fő fókuszát kijelölő állítása, szerint a szociális munka gyakorlatát esszenciális elemek irányítják és vezérlik: “a tudás, az értékek, és az intervenciók repertoár” (BARTLETT, 1970, 81. o.).

Bartlett felfogásában az értékek, mint elsődleges esszenciális elemek “arra vonatkoznak, ami jó és kívánatos. Ezek kvalitatív állítások, tapasztalatilag nem demonstrálhatók, érzelmekkel vannak feltöltve, és olyan okot, vagy célt képviselnek, melyekből a szociális munkás akciója kiindul, vagy amelyre irányul. Az értékeknek alapvetően meghatározó funkciójuk van” (63. o.).

Bartlett második esszenciális eleme a *tudás*. “Az értékekkel szemben a tudás igazolható és ellenőrizhető tapasztalatokra utal, és olyan állítások mentén jelenik meg, melyek a tudást objektívvé teszik (63. o.). A tudás a professzió “legerősebb alapja, ahol a legnagyobb és a leglátványosabb tudásrész az orvostudományból, de legjellemzőbben a viselkedés és a biológia tudományából származik. [...] Az én-pszichológia, a szerepelmélet, a szervezetelmélet, de más tudásklaszterek tézisei is relevánsak a szociális munka számára” (71. o.).

A szociális munka harmadik *esszenciális eleme* – folytatja Bartlett – az a professzionális gyakorlat, mely a szociális munka tapasztalatából, vagyis a *gyakorlatból* származik, és mely “a gyakorló szakember professzionális intervenciójára, a szociális rendszer megváltoztatására vagy az eljárásra, módszerre vonatkozik” (BARTLETT, 1970, 76. o.).

Bartlett a szociális munka számára az értékek tekintetében is különösen maradandót alkotott. Új és igen jelentős, a professzió jelenében is célkijelölő értékfogalma “a minden ember méltósága és érdemessége” (BARTLETT, 1970, 65. o.). Bartlett tézise által itt haladta meg végérvényesen a professzió a baráti látogatók még önhibát kereső, morális alapon ítélkező, karitatív segítségnyújtását. A már univerzálisan értelmezett érdemesség és emberi méltóság a professzionális szociális munka elmélete és gyakorlata számára Bartlett nyomán vált a jelenben is alapvetéssé, centrális pozícióvá. A minden embere kiterjedő egyetemes érdemesség és méltóság kiterjesztésében egyre növekvő létjogosultságot kapott az “önmeghatározás, az önérvényesítés és az önelfogadás” jelentősége, valamint az “élethosszig tartó potenciális lehetőség a fejlődésre és a növekedésre” (50. o.). Ez azt is jelenti, hogy “a szociális munkások elkötelezettek a demokratikus princípiumok és a társadalmi csoportok azon jogai iránt, hogy érvényesülni, működni tudjanak a társadalomban” (68. o.).

A szociális munkás szerepeinek bővülése Bartlettnél is megfigyelhető. Megkülönbözteti az *embereken segítőket* a *rendszerátalakítóktól*. (BARTLETT, 1970, 174. o.). Ahogy fogalmaz, egyre világosabban különül el a szakmai önéletrajzokban ez a két pólus. “A szociális munkások felfedezték továbbá a meglévő szolgáltatások közötti *útmutató* vagy *közvetítő* szerepet. Amikor ez hatástalannak

bizonyult, akkor a sokkal agresszívabb szószóló vagy közbenjáró szerep került elő. A szociális munkás a konfliktushelyzetekben partizán lett, és erőteljes védője a klienscsoport nézőpontjának. A politikai térben, sok szociális munkás egyre inkább érdekelt lett a stratégiában, tárgyalásban és a konfliktusélező módszerek használatában” (186. o.). Az emberi méltóság védelme és “az egymásért érzett felelősségvállalás vezetett ahhoz a felismeréshez, hogy a társadalom felelős abban, hogy elmozdítsa az akadályokat, és lehetőséget biztosítson az egyéni fejlődésre” (68. o.).

Bartlett után, a 80-as években a szociális munka gyakorlatát a források és a lehetőségek szűkülése határozta meg, így a professzió számára leginkább az elméleti építkezés hozott jelentős eredményeket. A következő választott szerzőpárosunk, Beluah Compton és Burt Galaway, akik 1989-ben publikálták *Social Work Processes* című munkájukat, melyben a szociális munka tudásbázisát többek között az ökológiai rendszerszemlélettel, a problémamegoldó modell továbbfejlesztésével és a szociális munka kutatással gazdagították.

De először nézzük az értékeket! A szerzőpáros szerint a szakma “védjegye a saját értékrendje” (COMPTON és GALAWAY, 1989, 604. o.). Definíciójuk szerint “az értékek arra a kérdésre válaszolnak, hogy egy ügy helyes vagy helytelen” (91. o.) “Lényeges jellemzőjük, hogy vezetik és irányítják a gyakorlatot” (11. o.), és új elemként “ezek azok a tételek, amikben hiszünk. [...] Vagyis “hit az egyének egyediségében, páratlanságában és örökölt méltóságában, valamint hit a kliens önállóságában” (177. o.).

A szerzőpáros tudástartalmaiban a Perlmann-féle problémamegoldó modell már “domináns paradigma” (COMPTON és GALAWAY, 1989, VII. o.), melyet rendszerszemléletbe foglaltak, így a gyakorlatmodell lényegesen átfogóbb és hatékonyabb lett. Rendszerszemléletükben úgy tekintenek az emberre, “mint aktív személyiségrendszerre, aki képes az önálló viselkedésre, így képes hozzájárulni, és módosítani környezetét, sőt, képes azt megváltoztatni is. A környezeti adaptáció, a környezethez való igazodás ugyanannyira jellemzője az emberi rendszernek, mint az arra irányuló tendencia, hogy változtasson rajta (138. o.). További új fogalmi elemeik az *adminisztráció, a statisztika és a szociális munkás kutatás* (96. o.), valamint *a stressz, a megbirkózás és a krízis* fogalmát is ők illesztették be a szociális munka tudásalapjába (150. o.).

A gyakorlatra vonatkozó téziseikben “a szociális munka intervenciójának fókusza az emberek és a környezetük közötti interakcióban van” (COMPTON és GALAWAY, 1989, 7. o.), ahol a szociális munkás legfőbb feladata “megerősíteni az ember »coping« sémáját és fejleszteni a környezetét úgy, hogy ezáltal jobb kapcsolat alakulhasson ki az ember adaptív szükségletei és lehetőségei, valamint a vele érintkezésbe kerülő környezet minősége között” (115. o.).

A kliens Compton és Galaway meghatározása szerint továbbra is felnőtt, autonóm, és új elemként már *utánozhatatlanul önálló, felelős személy* is, aki “a környezet összes eleméhez kapcsolódó tranzakció sorozaton keresztül fejlődő és azokhoz alkalmazkodó lény” (COMPTON és GALAWAY, 1989, 114. o.). *Méltósága, szabad akarata, függetlensége* és új elemként *kiválósága* is elismert.

Compton és Galaway által a szociális munkás szerepkészlete is új jelentéstartalmakat kapott, úgymint *tudományos kutató, asszisztens a problémamegoldó folyamatban, védelmező, támogató, megújító*, és új koncepcionális elemként *mediátor*.

Végezetül a szerzőpáros egy szintén jelenbe mutató gyakorlati tanácsa: “a szociális munka egy soha véget nem érő tanulási tapasztalat, emiatt a szociális munkásnak szüksége van önismeretének karbantartására, művelésére. Ez az egyik legértékesebb tulajdonsága, amit fejlesztenie szükséges, mert ez az, amivel az egész pályafutása alatt dolgozik (COMPTON és GALAWAY, 1989, 712-713. o.).

A továbbra is szűkülő gazdasági és szociális erőterben kényszerűen ismétlődik a gondolat, hogy ki a felelős az állampolgárok jóllétéért? A válasz egyértelműen a már jól ismert érdemes és érdemtelen szegénység etikai-morális kategóriáinak visszatérésében és abban a kettősségben tapasztalható, mely az egyik oldalon a professzió társadalmi küldetésének és szerepvállalásának kényszerű visszalépésében, a másik oldalon a professzió kliensek felé meglévő etikai kötelezettségében jelenik meg. “Az egymással ellenkező irányba ható kényszerek azt eredményezték, hogy újra feléledt a radikális szemlélet, de a korábbiaknál sokkal kritikusabb és sokkal nyíltabb társadalmi akciók és szerveződések formájában, valamint azt is, hogy a segítő szakma visszafordult erős alapjaihoz, saját módszertanához és ebből fakadóan egy újfajta elméleti építkezéshez. A figyelem középpontjába így az oppressziót elutasító újradikalizmus, és a szociális munka pszichoszociális megközelítéséhez kapcsolódva a szakmai kiválóság mibenléte került, ahol újra értelmeződik a klienscentrikus megközelítés és a szociális munka művészeti jellemzőinek körülírása” (HEGYESI és KOZMA, 2002, 33-34. o.).

Mindezek után a szakmai kiválóság mibenlétének építkezésével megyünk tovább Gerard Egen (1930-) *A képzett segítő, a segítség problémamegoldó és lehetőségkibontakoztató megközelítése* című, 2011-ben megjelent alkotásában megjelenő esszenciális elemek vizsgálatával. Egen téziseiben nem csak a szakmai kiválóság, hanem Compton és Galaway után a kliens kiválóságának keresése is fókuszba került, ahogy Rogers kliensközpontúsága, az empátia fogalma és a *pozitív pszichológia* koncepcionális eszköztára is.

Az értékek világában Egennél a *probléma* már *lehetőségként* értelmeződik, a krízis *eséllyé* alakul, a *tehetség* és a *kihasználatlan erőforrások* pedig a segítség új dimenzióit tárják fel. Ebben a kontextusban már “nem az a kérdés, hogy mi megy rosszul, hanem hogy mi lehetne jobban” (EGEN, 2011, 14. o.). Egen szerint a segítő munka már *építő vállalkozás*, amelynek jelentős hatása van a *kliens-környezet* értelmezésének új narratívájára és a nyertes-nyertes pozíciók elérésére. A nyertes pozíciók elérésében Egen a lehetőség-kibontakoztatás mellett érvel: “a legtöbb kliensnek vannak olyan erőforrásai, amelyeket nem használ ki, és vannak olyan lehetőségei, amelyekkel nem él” (14. o.). Az egyéni esetkezelés Egennél már nem csak abból áll, hogy “megállapítjuk és kliensünkkel közösen helyrehozzuk azt, ami elromlott, hanem abból is, hogy tápláljuk azt, ami jól működik” (29. o.). A problémaközpontú esetkezelés így egészül ki egyéni pozitív irányokkal és *értékközpontú megközelítéssé* válik, már nem csak a hozott problémára reflektál, hanem a “kívánatos, az egészséges, a normális és az ideális működés meghatározásai köré szerveződik” (30. o.). Egen szerint “a segítség nem semleges folyamat, vagy javít, vagy ront” (70. o.). Kijelentésével Egen itt a szociális munka egyik alapvető, Ne árts/Nil nocere! hippokratészi esküből átvett alapértékét erősíti meg.

Egen szerint “a hatékony segítő abban segíti kliensét, hogy felismerje, kibontakoztassa és használja a benne rejlő kiaknázatlan lehetőségeket” (EGEN, 2011, 77. o.). A segítő folyamat így már valódi “építő vállalkozás” (15. o.), kapcsolata pedig “munkaszövetség, kétfős csapatmunka, a szociális és érzelmi újratanulás fóruma, az a közeg, amelyben az értékek életre kelnek” (66-68. o.), úgymint “optimizmus, én-hatékonyosság, problémamegoldás, belső kontroll, kreativitás, bölcsesség, bátorság, pozitív érzelmek, önbecsülés, szeretet, érzelmi intelligencia, irgalom, humor, hála, hit, erkölcs, boldogulás, és jó közérzet” (110. o.). Egen fogalmai szerint a segítő kapcsolat már “nem a hiányosságokra, hanem az erőforrásokra, nem a kudarcokra, hanem a sikerekre, nem a vádra, hanem a dicsőre, nem a problémákra, hanem a megoldásra összpontosít” (110. o.).

Tudásalapjának új koncepcionális elemei a “ráhangolódás, aktív hallgatás, feltárás, összefoglalás, szembesítés”, (EGEN, 2011, 89.o.), melyek célja, hogy “a kliens cselekvő legyen és ne elszenvedő, megelőzzön és ne rendbe hozzon, kezdeményezzen és ne másokat kövessen” (80. o.).

Egen a segítő kapcsolatban a non-verbális kommunikációnak is nagy jelentőséget tulajdonít, mely “kifejez érzelmeket, és módosítja a szóbeli üzeneteket” (95. o.).

Gyakorlati tanácsaiban javasolja, hogy “bátran építsünk a kliens sikereire” (EGEN, 2011, 221. o.), “segítsük, hogy a múlttal béküljön ki, vagy szabaduljon meg tőle” (262. o.), hogy “a problémákat lehetőségeknek lássa” (265. o.), hogy “reális célokat tűzzön ki” (313. o.) és “a szebb jövő érdekében konstruktívan álmodozzon” (303. o.).

A kliens meghatározásakor Egen nagyon egyszerűen fogalmaz: nekik is vannak “elfelejtett bölcsességeik, amelyek újra előhívhatóak, vannak erősségeik és erőforrásaik, melyekkel meg tudják oldani problémáikat, van saját világuk, úgy, mint bárki másnak” (EGEN, 2011, 301. o.). “Elmondott problémájuknak van vallásos, lelki, morális vetülete” (35. o.).

Egen után megfogalmazható, hogy a szociális munka egy érték-, tudás-, gyakorlat alapú humanisztikus professzió, módszere szerint multidiszciplináris, jellegében hivatásszerű, végcéljában pedig az egyéni és a társadalmi lehetőségek kibontakoztatása, valamint az emberi méltóság védelme áll. A professzió építkezésében oda jutottunk, hogy “a világ egyetemeinek, főiskoláinak túlnyomó többségében tanítanak szociális munkát BA, és/vagy MA, esetleg PhD szinten is, ami azt is jelenti, hogy az egész világon elfogadott, egyetemeken oktatott szakmává és végül tudománnyá vált” (HEGYESI-TALYIGÁS 2021, 3. o.). Ezzel párhuzamosan a jelenkorban egy olyan vonulat is látható, mely többek között a diakónia, a keresztény szemléletű szociális munka, és a spiritualitás fogalmi köré szerveződik, mind a képzések, mind az értékek, de a tudástartalmak, és a gyakorlat szintjein, színterein is. Egen zárógondolata és a professzió elmúlt 125 évének fejlődési íve nyitja meg az utat a következő két fejezetünkhöz, a professzió és a spiritualitás jelenkori kapcsolódási pontjainak és közös alapjainak vázlatos vizsgálatához.

A szociális munka és a spiritualitás kapcsolatának értelmezése

A spiritualitás és a szociális munka kapcsolatának értelmezésében számos kiváló szerző közül Rainer Bernhard Gehrig: *Lelkiség – a teológia és a szociális munka interdiszciplináris találkozásainak esete* című 2021-ben publikált művéből indulok ki, ugyancsak az értékek, a tudástartalmak és a gyakorlat mentén.

Gehrig álláspontja szerint “a humanista értékekkel összehasonlítva a keresztény értékrend nem mutat jelentős eltérést” (GEHRIG, 2021, 43. o.).

A tudástartalmak tekintetében Gehrig megjegyzi, hogy “a teológia és a szociális munka referenciaviszonyokat létesíthet egymással, és eredményesen együttműködhet” (GEHRIG, 2021, 43. o.). “Az együttműködés során a nyílt interdiszciplináris keretben a gyakorlati teológia különböző elemei összekapcsolódhatnak a szociális munka alapvető kérdéseivel és gazdagíthatják a tudást” (48. o.).

A gyakorlat számára Gehrig a kompetenciahatárok feszes tartására hívja fel a figyelmet, vagyis, arra, hogy “a szociális munka partnereként a teológia különösen a megoldatlan életkérdések, a szenvedés, a remény, a bánat, az életfelfogás kérdéseivel foglalkozik, képéket, narratívákat és átfogó kereteket kínál, hogy meg lehessen birkózni ezekkel a helyzetekkel” (GEHRIG, 2021, 43.o.).

Gehrig gondolatainak ismertetésével a végéhez értünk az elemzésnek, amellyel a professzió esszenciális elemeinek az elmúlt 125 évében történt változásait kívántuk felvázolni. Gondolatai után e tanulmányban a misszió általam korábban meghatározott jelentéstartalmát a spiritualitás többletjelentésében vinném tovább.

Fogalmaim szerint a spiritualitás nem azonos a hitbéli elkötelezettségből fakadó karitatív és jószándékú segítségnyújtással, nem azonos a teológiával vagy a keresztény szociális munkával, a hittel, vagy bármilyen vallással, de lehet az is. Lehet transzcendens érték és tudás, lehet Istenhit vagy esszenciális gyakorlati útmutató az élet dolgaiban. Szerteágazó jelentéstartalmának közös jellemzője, hogy az ember magánügye. Mély, belső tartalom, saját beállítódás, melyet tiszteletben kell tartani.

A spiritualitás és professzió közös alapja

A spiritualitás és a professzió közös alapjait terjedelmi okok miatt mindössze két leírásban, az Igazság és Béke Pápai Tanácsának nyilatkozatában és a Szociális Munka Globális definíciójában kerestem.

Az Igazság és Béke Pápai Tanácsa 2004-ben megállapította, hogy „a keresztény hit arra szólít, hogy mindenkor az ember javát és méltóságát keressük [...] ezért az államhatalomnak nagy gondnal kell őrködni azon, hogy a személy cselekvési szabadságának soha semmilyen korlátozása vagy megnehezítése ne sértse a személy méltóságát, illetve, hogy az emberi jogok tényleges és hatékony gyakorlása biztosított legyen. [...] Az emberi jogok gyökere abban a méltóságban keresendő, amely minden embert megillet, és az az emberi tevékenység, amely a személy teljesebb méltóságát és hivatását, életfeltételeinek minőségét, a népek és nemzetek egymásra találását és szolidaritását hivatott elősegíteni, összhangban van Isten tervével” (IGAZSÁG ÉS BÉKE PÁPAI TANÁCSA, 2004, 35. sz:21).

A Szociális Munka Globális Definíciója: „A szociális munka olyan gyakorlat alapú szakma és tudományág, amely elősegíti a társadalmi változást és fejlődést, a társadalmi összetartozást, valamint az emberek hatalommal való felruházását és felszabadítását. A társadalmi igazságosság, az emberi jogok, a közös felelősségvállalás és a különbözőségek tiszteletének elvei központi helyet foglalnak el a szociális munkában. A humán és társadalomtudományok elméleteivel, valamint a helyi tudásokkal felvértezve a szociális munka embereket és rendszereket aktivizál, hogy választ adjon az élet kihívásaira és előmozdítsa a jóllétet.

A fenti definíció egyes részei a nemzeti és/vagy helyi szinteken nagyobb jelentőségűek lehetnek.” (elfogadta 2014 júliusában az IFSW Nagygyűlése és az IASSW Közgyűlése).

E két leírás összehasonlítása után leszűrhető, hogy a spiritualitás és a professzió közös alapjai megmutatkoznak a fogalomhasználatban, így a szemléletben, az értékekben, a társadalmi felelősségvállalásban és végcéljukban is. Mindebből az is következik, hogy a szociális munka elmélete és gyakorlata összhangban van Isten tervével.

A spiritualitás és a professzió eddig ki nem mondott közös alapja értelmezhető továbbá a hivatásban is. A szociális segítségnyújtás egyházi küldetésének hivatástudatához kétség vagy ellenkező előjelű feltevés nem férhet, ahogy a szociális munka hivatástudatához sem. A képzett szociális munkások diplomájuk átvételekor - a legtöbb képzőhelyen - esküt tesznek, hogy ezáltal megerősödve, célkijelölő módon hitvallással és szakértelemmel szolgálják a nélkülöző ember méltóságát. A szociális munkás innentől kezdve már nem mondhat és nem is tehet mást, mint azt, amit értékei, szaktudása, intervenciójának bölcsessége és a saját kreativitása mellett az igazságérzete diktál. Vagyis azt mondja és azt teszi, amiben hisz. Hitvallása napi szinten hivatását gyarapítja, egész személyiségét átható munkája jó esetben élethivatás lesz számára.

Következtetések

Mint ahogy azt láttuk, a korai, Richmond idejében megjelenő szegénygondozást a tudományos alapot nélkülöző jószándékú, és szelektív felebaráti szeretet irányította. „A kérdés az volt századokon át, hogy hogyan lehet megnyugtatóan elkülöníteni az „érdemest” az „érdemtelen” szegénytől” (HEGYESI-TALYIGÁS, 2021, 17. o.). A végkövetkeztetés az lett, hogy sehogy, mert az emberi bajok forrása csak komplex módon értelmezhető, melyben az önhiba keresése stigmatizáló, megalázó, erőforrásokat pazarló, összességében nonszensz procedúra. Az érdemtelen, vagy önhiba keresése az irgalmas samaritanus példázata alapján szembe megy a krisztusi szeretetparancsokkal. A samariai férfi felkarolt emberéről tudjuk, hogy rablók támadták meg, kifosztották és megverték. A példázatból azt is tudjuk, hogy a samariai férfi a segítségnyújtás előtt nem vett fel szociális diagnózist. Nem érdekelte, hogy a földön fekvő ember részeg-e vagy se, de az sem érdekelte, hogy milyen erkölcsi hiba, rossz beállítódás, vagy helytelen viselkedés vezetett az ő megtámadásához. Csak tette a dolgát. Azt, amit hasonló helyzetben ő is elvárt volna.

A professzió elmúlt 125 évének építkezése a szekularizáció mentén is leírható, de ez talán nem is olyan nagy baj, hiszen pont a hitbéli, jószándékú segítségnyújtástól való elfordulás hozta magával a professzió szociológiai, pszichológiai és szociális értékeinek kibontakozását, valamint az ezen értékek mentén szerveződött tudományos ismeret és az intervenció fejlődését, szakmai integrációját.

Ha a hitbéli és a szakmai alapon történő segítségnyújtás két végpontját nézzük, akkor az egyik végpont a jószándékú dilettantizmus, míg a másik a tudományos profizmus. Egy vallási közösségben vagy egyházon belül végzett szociális segítségnyújtás csak akkor nevezhető szociális munkának, ha eszköztárába maradéktalanul beépíti a professzió elmúlt 125 évében formálódott értékeket, tudástartalmakat és intervenciók repertoárt, valamint az ennek esszenciáját tartalmazó Etikai Kódex útmutatásait. Ezen tartalmak nélkül a segítségnyújtás helyesnek, jónak, és akár még kívánatosnak is bizonyulhat, de csak a jószándék mentén válhat értelmezhetővé, így akár veszedelmes, pokolba vezető út is lehet.

A jelenben nagy szükség mutatkozik arra, hogy a szakmai alapon és az egyházi fenntartásban szerveződő képzések és szolgáltatások ténylegesen is tudjanak nyitni, közeledni egymás felé. A párbeszéd egymás jobb megismeréséhez, a bizalom elmélyítéséhez, a különböző módszertanok további szabad fejlődéséhez, a kliensek erőteljesebb érdek-képviseléséhez, és a társadalmi szolidaritás építéséhez vezethetne, így kölcsönös előnyökkel járna. E közeledés alapjai már adóttak. A professzió jelenkori diskurzusaiban a spiritualitás partnerként jelenik meg és nem csupán az értékorientációban, a tudomány gyarapításában, hanem a bölcs gyakorlatban is, úgymint támogató háttér, a kliens és a szociális munkás belső erőinek fokozásában.

E tanulmány zárásaként az a végkövetkeztetés is levonható, hogy professzionális és egyházi alapon végzett szociális munka közös, stabil alapokon áll. A szakma egységének és presztízsének növeléséhez a jelenben már nélkülözhetetlen az együttműködés és az együtt munkálkodás, a misszió és a professzió téziseinek összehangolása, vagyis a hittel és a szakértelemmel végzett szociális munka esszenciális elemeinek, az értékeknek, a tudástartalmaknak, valamint a bölcs gyakorlatnak a további és közös fejlesztése, mely folyamat legfőbb győztese az „út szélén hagyott samariai férfi embere” lehetne.

Irodalomjegyzék

BARTLETT, HERRIETT M. (1970): *The common base of social work practice*. NASW, New York.

COMPTON, BEULAH R. - GALAWAY, BURT (1989): *Social Work Processes* (4th ed.). CA Wadsworth, Belmont.

EGEN, GERARD (2011): *A képzett segítő, a segítség problémamegoldó és lehetőség-kibontakoztató megközelítése*. 8. kiadás. Perczel Mónika ford. Eötvös Kiadó, Budapest. 1992

RAINER BERNHARD GEHRIG (2021): *Lelkiség – a teológia és a szociális munka interdiszciplináris találkozásainak esete*. In: Gehrig, B.R., Optrny, M., Bircher N., és Bauman, K. (2021): *Spiritualitás, etika és szociális munka*. Erasmus+, 37-51.

https://spiritualsocialwork.net/files/Spirituality_Ethics_and_Social_Work_HUN.pdf (letöltve: 2022.11.02.)

HAMILTON, GORDON (1940): *Theory and Practice of Social Case Work*. Columbia University Press, New York.

HEGYESI GÁBOR (2009): *Az „általános szociális munka” modelljei: a magyar képzés születése és elméleti forrásai*. Kandidátusi értekezés, MTA. In: “Az elmélet és gyakorlat integrációjának kérdései, különös tekintettel a leendő magyar szociálismunkás-képzésre.” Mester-dolgozat (részletek), Monash Egyetem, Melbourne, 1987, és ‘A szociális munka elméleti forrásai’. Kandidátusi értekezés, MTA, 1995. Szociális Innovációs Füzetek -2. Szociális Innováció Alapítvány, Budapest, 2009.

HEGYESI GÁBOR ÉS KOZMA JUDIT (2006): *Általános szociális munka – áttekintés*. In: Kozma Judit (szerk.): *Kézikönyv szociális munkásoknak*. Szociális Szakmai Szövetség, Budapest, 2006, 13-37.

HEGYESI GÁBOR ÉS TALYIGÁS KATALIN (2021): *A tudományos gondolkodás a szociális munkában*. MTA Szociológiai Tudományos Bizottság Szociális Munka Albizottság.

<https://tatk.elte.hu/dstore/document/1471/Tudomanyosgondolkodas1.pdf>Kösztelányi (letöltve: 2022. 11. 02.)

JORDAN, Bill (1992): *Jótevény jótanácsok*. Esély, 1992. 2. szám, 120-129.)

MÜLLER, WOLFGANG C. (1999): *Hogyan vált a segítségnyújtás hivatássá?* ELTE Szociális Munka és Szociálpolitikai Tanszék, Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest.

PINCUS, ALLEN - MINAHAN, ANNE (1973): *Social work practice, Model and Method*. F.E.Peacock, Itasca, Illinois.

RICHMOND, MARY (1917): *Social Diagnosis*. Russell Sage Foundation, New York.

ROBINSON, VIRGINIA (1930): *Changing Psychology in Social Casework*. Chapel Hill University of North Carolina Press.

SZABÓ LAJOS (1999): *A szociális esetmunka kialakulása és elméleti hátterei*. Vol. 20. Szociális Munka Alapítvány, Budapest.

Igazság és Béke Pápai Tanácsa (2004): *Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma. Öszentségének II. János Pál pápának a társadalmi tanítás tanítómesterének, az igazságosság és a béke evangéliuma tanúságtevőjének*.

https://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/justpeace/documents/rc_pc_justpeace_doc_20060526_compendio-dott-soc_hu.html (letöltve: 2022. 11. 02.)

Szociális munka Globális Definíciója. http://www.esely.org/kiadvanyok/2014_6/2014-6_3-1_szocialis-munka_globalis_definicioja.pdf (letöltve: 2022. 11. 02.)